

Kiadta: Magyar Madártani és
Természetvédelmi Egyesület
1021 Budapest Költő u. 21.
www.mme.hu

Felelős Kiadó: Halmos Gergő

Készült a BirdLife International „Vision for
Rural Europe” című kiadványa alapján.

Szerkesztette: Rév Szilvia

A szöveg összeállítását, honosítását a
Természetvédelmi Tanácsadó Szolgálat
képviselői végezték: Rév Szilvia, valamint
Fülöp Gyula, Szilvácsku Zsolt, Egyházy
Ágoston.

Tördelés, grafikai munka: Rév Szilvia,
Szabó Balázs.

Nyomdai munka: Riph Press Bt.
Megjelenés éve: 2006.

Támogatta a Nemzeti Civil Alapprogram
és a Királyi Madárvédelmi Társaság
(RSPB).

Címlapfotó: Szabó Balázs

Fülöp Gyula

Hazánk legnagyobb társadalmi természetvédő szervezete az MME. Célunk, hogy a madárvilág megvédésével hozzájáruljunk a biológiai sokféleség és az emberi élet minőségének megőrzéséhez Magyarországon. Céljaink elérése érdekében természetvédelmi kutatásokat, védelmi akciókat hajtunk végre, rezervátumokat létesítünk és tartunk fenn, ismeretterjesztő előadásokat, tábort rendezünk, és kiadványokat jelentetünk meg.

A Királyi Madárvédelmi Társaság (Royal Society for Protection of Birds) egy angliai egyesület, amely a madarak és a természet védelme érdekében folytatja tevékenységét. Európa legnagyobb, 925 000 tagot számláló természetvédelmi egyesülete, a BirdLife International angliai partnere. Az egyesület részét képezi a Fiatal Ornitológusok Klubja, amelynek 140 000 tagja van. Az RSPB nemzetközi programokat szervez és koordinál, regionális központokat tart fenn, többek között Wellsben, Skóciában, Észak-írországban. Angliai központjának címe: The Lodge, Sandy, Bedfordshire SG 19 2DL.

A BirdLife International - amelyet 1922-ben Nemzetközi Madárvédelmi Tanács (ICBP) néven alapítottak - a legrégebb természetvédelmi szervezet. A világ több mint 100 országában van képviselője.

A BirdLife International Európai Programja középpontjában három fő téma áll: az élőhelyek, a fontos madárélőhelyek és a veszélyeztetett fajok védelme. A program a következő fontosabb munkaterületeket foglalja magába: kutatás, terepi természetvédelmi akciók, a természetvédelmi politika és jogalkotás befolyásolása, valamint a madárvédő szervezetek hálózatának továbbfejlesztése. Az Európai Programot a BirdLife International titkársága és a független nemzeti szervezetek - saját nemzeti programjaik keretében - valósítják meg.

A VIDÉK JÖVŐJE MAGYARORSZÁGON

Rév Szilvia

A haris élőhelyei speciális gyepkezelést igényelnek.

A vidék elnéptelenedésének egyik oka a nem megfelelő vidékfejlesztési politika.

Bevezetés

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, mint a BirdLife International tagszervezete és magyarországi képviselője ezzel a kiadvánnyal kíván hozzájárulni a vidékfejlesztésről szóló vitához, egy olyan időszakban, amikor a 2007-2013 közötti ciklus tervezése folyik.

Annak ellenére, hogy az EU költségvetésének csaknem felét költik évente a mezőgazdaság támogatására, hazánk vidéki helyzetét illetően környezeti, társadalmi és gazdasági hiányosságok sorával találjuk szembe magunkat. A mezőgazdaság intenzívvé válásával az olyan közös javak, mint az egészségesen fejlődő vidéki közösségek, jövedelmező vidéki, helyi vállalkozási lehetőségek, az alkalmazkodó, hagyományos, tájfenntartó gazdálkodási formák, az élővilág gazdagságát megőrző, egészséges élelmiszereket előállító mezőgazdálkodási tevékenységek fennmaradása és megőrzése egyre nagyobb veszélybe kerül.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület olyan vidékfejlesztés mellett áll ki, amely méltó életfeltételeket biztosít az ott élőknek, beleértve a táj élővilágát is; támogatja közösségek létrejöttét (térsgyi kötődést, identitást, aktív részvételt stb.); a jövedelmezőség, foglalkoztatás javítását előmozdítva megélhetést, anyagi biztonságot nyújt (táji kultúra megőrzésével, minőségi, hagyományos gazdálkodási formák és mesterségek támogatásával, piacteremtéssel stb.); helyreállítja a vidéki táj Európában egyedül álló változatosságát, szépségét, megőrizve ezzel a jelen és a jövő generációk örömeinek és kreativitásának egyik forrását. A fenntartható vidék megteremtésében a mezőgazdasági művelés, a természeti környezet és

a társadalom érdekeinek összehangolása jelenti az egyetlen járható utat az EU-s pénzügyi források iránti megnövekedett versenyben. Egy valóban versenyképes és fenntartható mezőgazdasági ágazat létrehozásához radikális változtatásra van szükség a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés támogatási módjában.

A vidékfejlesztés finanszírozása nem kizárólag, bár egyik legmeghatározóbb módon a mezőgazdasági és vidékfejlesztési alapok feladata. A különböző célú alapok és finanszírozási források felhasználása során az adott táj, mint egységes élettér komplex és fenntartható fejlesztése kell, hogy a fő célkitűzés legyen. A pénzügyi alapoknak és forrásoknak együttesen kell finanszíroznia tájak társadalmi, környezeti és gazdasági fejlődését, holisztikus¹ megközelítésben.

Rév Szilvia

Novák László

Andy Hay (rsob-images.com)

1

Erős II. tengely, hangsúlyos III. és IV. tengely kialakítása

- Az I. Tengely pénzalapjainak átcsoportosítása a II. (III., IV.) Tengelybe.
- A vidékfejlesztési költségvetés 2007-2013 közötti időszakára vonatkozó rendelkezéseinek kibővítése.
- Egy közös környezetvédelmi kiindulási állapot elfogadása a támogatások elnyerésének feltételeként.
- A mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatásokra egyetlen, egyszerűsített támogatási rendszer, összevont munkaterv, és támogatási eszköz kialakítása.

2

Az agrár-környezetgazdálkodási (AKG) támogatási rendszer továbbfejlesztése és forrásainak megnövelése

- Az AKG program központi szerepének kibővítésével és megerősítésével a fenntartható földhasználat elsődleges támogató eszközzé válása.
- A támogatási programok anyagi kifizetődősége: a létrejött környezeti haszon értékét ismerik el, ahelyett, hogy kizárólag a kieső jövedelem lenne a számítások alapja.
- Az ökológiai monitorozás és értékelés, mint az AKG támogatási rendszer szerves része.

3

Elegendő forrás biztosítása a Natura 2000 hálózat hatékony megőrzésére, kezelésére

- A Natura 2000 területek egyértelmű gazdálkodási követelményeinek mielőbbi meghatározása.
- Az Élőhely- illetve a Madárvédelmi Irányelvből fakadó földhasználati korlátozásokkal párhuzamosan kompenzáció juttatása a gazdáknak, erdőtulajdonosoknak és más földhasználóknak.

Ovári Miklós

Füliop Gyula

Streit Béla

4

A Kedvezőtlen adottságú területek (KAT) kijelölésének és gazdálkodási követelményeinek felülvizsgálata

- A KAT kijelölések és a támogatások felülvizsgálata annak érdekében, hogy jobban célozzák az olyan veszélyeztetett élőhelyeket, mint amilyenek a természetes és természetközeli gyepek, melyek fennmaradása az extenzív gyephasználattól függ.

5

Szántó és gyepterület erdősítése előtt az előzetes környezeti hatáselemzés kötelező elvégzése

- A fajgazdag gyepek fásítás miatti területcsökkenésének megállítása.
- Az előzetes környezeti hatáselemzés kötelezővé tétele a telepítési engedély kiadásának egyik feltételeként.
- A természetközeli elegyes erdők telepítésének, valamint az őshonos fajok használatának támogatása. Az inváziós fajok használatának megtiltása.

6

Stratégiai környezeti vizsgálat, monitoring, tanácsadás

- A hazai és az EU-s jogszabályok által előírt stratégiai környezeti vizsgálat elkészítése a 2007-2013 közötti időszakra készülő Nemzeti Agrár és Vidékfejlesztési Program egészére vonatkozóan.
- A biológiai sokféleség megőrzésének érdekében a támogatott területek folyamatos ökológiai monitoringja, és az eredmények alapján a rendszer folyamatos korrigálása.
- A mezőgazdasági tanácsadói háttér bővítése és fejlesztése.

Intenzív termesztés vagy extenzív gazdálkodás legyen a magyar vidék tájképének meghatározója?

Az MME jövőképe a magyar vidék számára

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület olyan jövőt képzel el Magyarországon, ahol fejlődő vidéki közösségek fenntartható módon élnek egészséges környezetben, a hagyományos tájak megőrzése, egészséges és biztonságos élelmiszerek termelése, valamint változatos élővilág fenntartása mellett.

Ehelyett a vidék növekvő mértékű gazdasági és társadalmi hanyatlása tapasztalható.

Az MME úgy véli, hogy a probléma gyökere a közpénzek elköltésének módjában keresendő. Az adófizetők igényei már régen eltávolodtak a mezőgazdasági irányelvek által elérni kívánt célkitűzésektől. A vidékfejlesztési szemlélet évtizedeken keresztül erősítette a magán-, illetve köztulajdonban lévő javak szétválasztását. A kereskedelmi termelést valamint az élelmiszerek és ipari alapanyagok kereskedelmét („magántulajdonú javak”) támogatta a mezőgazdasági élőhelyek és azok élővilága, a vidéki táj jellegzetességei, a talaj-, víz- és levegőminőség, valamint az egészséges vidéki közösségek kialakulásának elősegítése („közjavak”) helyett.

Az adófizetőkre és fogyasztókra a környezeti károk széles köre és a biológiai sokféleség drámai csökkenése maradt örökül.

A vidék az elnéptelenedéstől és a munkalehetőségek hiányától szenved, miközben a vidékfejlesztési politika nem mutat megfelelő alternatívát.

Sürgősen ki kell dolgozni egy stratégiát arra, hogy újra összekapcsoljuk a közösségi és a magánérdekeket a vidékfejlesztési politika újratervezése során. El kell jutnunk odáig, hogy a közpénzekből csak olyan javaknak az egyértelmű „előállításáért” lehessen támogatást adni, amikért a társadalom akar és hajlandó fizetni. Ez pedig nem más, mint egy fajokban gazdag, tiszta környezet, egy jövedelemszerzési

lehetőségekben gazdag, hívogató vidéki életforma, kikapcsolódás és pihenés, valamint egészséges és elfogadható árú élelmiszerek.

A mezőgazdasági tevékenységek pénzügyi támogatáshoz jutása napjainkig is két különböző támogatási rendszer formájában valósul meg.

Az I. Tengely rendelkezései a gazdálkodók bevételeit támogatják közvetlen juttatások, mesterségesen magasán tartott termékárak és exporttámogatások révén. Költségkerete mintegy 50%-át adja a Vidékfejlesztési Stratégia teljes költségvetésének. Csupán a másik felén osztozik a többi 3 (II.-III.-IV.) Tengely, amelyek a tág értelemben vett vidékfejlesztés finanszírozására szolgálnak.

Fülöp Gyula

Többnyire a legelő állatok hiánya, néhol azonban éppen a túllegettetés korlátozza a gyepek biológiai sokféleségét (Bivalyrezervátum a Kis-Balatonnál).

Ezek nagyszámú és változatos, ökológiai és társadalmi szempontból pozitív eredményeket produkáló intézkedések költségigényeinek kielégítésére hivatottak.

Tervek szerint a közeljövőben a pénzügyi támogatást szétválasztják a termeléstől: a gazdálkodók a támogatást az I. tengelyen is csak abban az esetben fogják megkapni, ha földjüket a „Jó mezőgazdasági és környezeti állapot” kitételeinek megfelelően művelik (keresztmegerfeleltetés – „cross compliance”). Ezzel együtt nyilvánvaló, hogy a két fő irányvonalban rendelkezésre álló pénzalapok aránytalanok, ha összehasonlítjuk azokat az egyes tengelyek célkitűzéseivel és társadalmi hatásaival. Ez megerősíti azt az érvelést, miszerint a pénzalapokat az I. Tengelyből a II.-III.-IV. Tengelyekbe kell átcsoportosítani.

Mivel a II. (és III., IV.) Tengely intézkedései olyan eredményeket hoznak, melyek sokkal kedvezőbbek a vidéki közösségek és a környezet egészére nézve, mint az I. Tengelyben foglaltak, ezek az intézkedések az adófizetők pénzéből fizetett támogatás sokkal méltányosabb szétosztását garantálják.

Milyen további változtatásokra van szükség a vidékfejlesztési politikában?

A fent vázolt komplex célok eléréséhez hosszú távon egyetlen, egyszerűsített támogatási rendszernek kell felváltania a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés korszerűtlen pénzügyi szétválasztását.

Ez a rendszer megszüntetné a vidékfejlesztési és mezőgazdasági támogatások között jelenleg fennálló megkülönböztetést, és az összes vidékfejlesztéssel kapcsolatos költségvetést, így a gazdálkodás támogatását is magába foglalná. Minden ágazatot egyenlően kezelne, annak arányában, ahogy azok a társadalom hasznára szolgáló közjavak létrehozásában részt vesznek. A gazdálkodók és más érintett földhasználók számára hozzáférhetővé tenné a közpénzeket olyan közjavakért cserébe, mint a fajgazdag, természetközeli állapotú ökoszisztémák megóvása, fenntartása, illetve a vidék „gondozása”.

A 2007-2013 közötti időszakra készülő Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégia, illetve az ezt követő Terv időszerű lehetőséget jelent a közpénzekből történő támogatás és a közjavak megteremtése közötti kapcsolat új alapokra helyezésére.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület úgy véli, hogy a jelen tanulmányban felsorolt lépések, melyek a vidékfejlesztési politika reformját célozzák, a vidéki életközösségek jobb életminőségét, a vidéki területeken létrejött megélhetési lehetőségek fenntartását, a gazdálkodás alá eső természetközeli területek természeti állapotának javulását eredményezik.

A tavaszi hérics, sok más védett növényfajjal egyetemben, kötődik az extenzív gyephasználathoz.

Rév Szilvia

Az MME javaslatai

1 Erős II. tengely, hangsúlyos III. és IV. tengely kialakítása

Az elmúlt harminc év során az agrárpolitika az intenzív és szakosodott termelést ösztönözte, ami káros következményekkel járt a vidéki életközösségekre, a mezőgazdasági területek élővilágára és a hagyományos vidéki tájakra nézve. A mezőgazdasági és egyéb vidéki tevékenységek jövedelemszerzési lehetőségei lecsökkentek, miközben túlságosan kevés intézkedést hoztak a vidék társadalmi és környezeti termékeinek fenntartására. Az élővilág volt az egyik fő áldozata a nem megfelelő politikának.

Ennek ellenére az intenzív termelés versenyképességet növelő intézkedéseinek költségkerete jelenleg is túlnyomó részét adja a mezőgazdaság teljes költségvetésének. Ezzel szemben a nagyszámú és változatos, hosszú távon is kedvező eredményt hozó vidékfejlesztési intézkedésekre arányában csekély összeg jut. Ennélfogva a két tengelyen rendelkezésre álló pénzalapok aránytalanok, ha összevetjük azokat az egyes pillérek célkitűzéseivel és társadalmi hatásaival.

A Közös Agrárpolitika 2003. évi reformja nyomán új vidékfejlesztési célkitűzések (pl. az élelmiszerminőség javítása, az állatvédelmi alapelőírások kibővítése és a tanácsadó szolgálatok működtetése) kerültek bevezetésre a II. Tengelyben. Ezek a változások egyrészt jelentős előnyökkel járhatnak a vidéki gazdaságra nézve, másrészt azonban önmagában az alapelőírásokba való belefoglalásuk az alulf finanszírozott környezetvédelem állapotát nem fogja szükségszerűen javítani. Újabb célkitűzések bevezetése még több felé osztja a forrásokat. Amennyiben ezt nem kíséri a teljes vidékfejlesztési költségkeret jelentős megnövelése, illetve az I. Tengelyből történő pénz átcsoportosítás, akkor kicsi lesz a valószínűsége annak, hogy a vidékfejlesztési célkitűzések megvalósuljanak.

Mindemellett az is hátráltatja a vidékfejlesztési törekvések megvalósíthatóságát, hogy az ez irányú intézkedések összehangolása más tengelyek intézkedéseivel (és fordítva) még mindig nem eléggé integrált, kevés konkrét kapcsolódási pont van beépítve.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület egyetlen, összevont, mezőgazdasági és vidékfejlesztési munkaterv és támogatási eszköz

kialakítását szorgalmazza. Ez megszüntetné a vidékfejlesztési és mezőgazdasági támogatások között jelenleg fennálló megkülönböztetést, és az összes vidékfejlesztéssel kapcsolatos költségvetést magában foglalná. Ez a rendszer az összes vidéki ágazatot súlyuknak megfelelő módon kezelné, az általuk előállított közjavak – mint például az élővilág vagy a vidéki táj fenntartása – alapján. Eközben a vidékfejlesztési költségvetést fokozatosan, gyors ütemben és ténylegesen növelni kell.

¹ “A holosz görög szó egészet jelent: holisztikus az a szemlélet, amely egy összetett dolog vizsgálatánál nem éri be az alkotórészek analitikus elkülönítésével, mert a dolog egészét többnek tekinti, mint részeinek és aspektusainak összességét.” Vidor Ferenc, A városok világa, <http://www.mindentudas.hu/vidor/20040209vidor1.html>

² Az Egyesült Királyságban három különböző listát (vöröset, sárgát és zöldet) használnak az ország területén rendszeresen előforduló fajok állományának állapotuk szerinti besorolására. A Vörös Listás fajok (melyek a legnagyobb fokú védelmet élvezik) azok, amelyek globálisan veszélyeztetettek, illetve amelyek állománya vagy elterjedési területe nagy mértékben csökkent az utóbbi években (azaz több, mint 50%-kal 25 év alatt).

³ Az EU Biodiverzitási Stratégiája rendelkezik azoknak a programoknak a társfinanszírozásáról, amelyek egyértelmű elkötelezettséget vállalnak a biológiai sokféleség védelmére, különösen a jelenlegi és jövőbeni Natura 2000 területeken.

A hagyományos állatfajták nagy genetikai értéket képviselnek.

Egyre égetőbb a szükség a vidékfejlesztés, területfejlesztés, regionális fejlesztés intézményi, szabályozási támogatási rendszerének holisztikus¹ szemléletű összehangolására. A jelenlegi rendszerre jellemző, szétaprózott tervezési, végrehajtási, intézményi, felelőségi, ellenőrzési és információszolgáltatási feladatkörök nem képesek hatékonyan szolgálni a társadalmi csoportok és a fenntarthatóság szükségleteit. A helyi, a kistérségi, a regionális és a központi szerepkörök, és számon kérhető felelőségi rendszer kialakítása elodázhatatlan feladat, amely a 2007-2013 között rendelkezésre álló források felhasználásának hatékonyságát is erősen befolyásolja.

Az erős II. Tengely kiépítése érdekében az MME a következőket javasolja:

I) Mindenekelőtt az I. Tengely pénzalapjait fokozatosan, de gyors ütemben a II. Tengelybe kell átcsoportosítani, egy módosítási eljáráson keresztül. A pénzek támogatási keretből vidékfejlesztésre való átcsoportosításának jelenleg tervezett üteme ugyanis túlságosan lassú ahhoz, hogy a vidékfejlesztési politika célkitűzéseinek megvalósításához elegendő forrást teremtsen.

II) A vidékfejlesztési költségvetés 2007-2013 közötti időszakára vonatkozó rendelkezéseket ki kell bővíteni, hogy az EU biológiai sokféleséggel kapcsolatos kötelezettségvállalásainak teljesítésére elegendő forrás álljon rendelkezésre.

A vidékfejlesztési költségvetés jelentős hányadát a Natura 2000 hálózat és az azon kívül eső, de a biológiai sokféleség szempontjából alapvető fontosságú területek (pl. Érzékeny Természeti Területek) helyes kezelésére kell elkülöníteni. Az utóbbiak közé nem csak azok tartoznak, ahol az Agrár-Környezetgazdálkodási rendszer alkalmazása kulcsfontosságú, hanem egyes Kedvezőtlen Adottságú Területek is, melyeken a megfelelő gazdálkodási gyakorlat megmaradása nélkülözhetetlen a gazdag biodiverzitással bíró, nagy kiterjedésű élőhelyek fenntartásában.

Dohányszárítás a Nyírségben.

Delelő szürkemarka csorda a Hortobágyon.

III) Ahhoz, hogy a környezetvédelmi célkitűzések megvalósuljanak, a támogatás elnyerésének feltétele kell, hogy legyen egy közös környezetvédelmi kiindulási állapot elfogadása: a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot valamint a Helyes Mezőgazdasági Gyakorlat, de legfőképp a Helyes Gazdálkodási Gyakorlat követelményeinek összhangja, minden érintett Tengely esetében. Ezeket az előírásokat a későbbiekben a keresztmegfeleltetés („cross compliance”) alapkövetelményei fogják felvállalni.

IV) Hosszú távon semmilyen különbséget sem szabad tenni a mezőgazdasági és a vidékfejlesztési támogatások között. Ehelyett a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatásokra egyetlen, egyszerűsített támogatási rendszert, összevont munkatervet és támogatási eszközt kell kialakítani, amely minden ágazatot egyenlően kezel, annak arányában, ahogyan azok a közjavak létrehozásában részt vesznek.

2 Az agrár-környezet-gazdálkodási rendszer (AKG) továbbfejlesztése, és forrásainak megnövelése

Az AKG támogatások a természetvédelmi célokkal összeegyeztethető extenzív gazdálkodási módokhoz nyújtanak anyagi támogatást. A Kárpát-medencében az extenzív, több ezer éves gyakorlatnak megfelelő gazdálkodás elengedhetetlen feltétele számos, nagy fajgazdagságú élőhelytípus kialakításának és fenntartásának. Éppen ezért az AKG program kötelező eleme kell, hogy maradjon a vidékfejlesztési politikának. Egyben központi szerepének kibővítése és megerősítése által a fenntartható földhasználatot támogató elsődleges eszközzé kell, hogy váljon. Az AKG támogatási rendszert a célkitűzésekben meghatározott eredményeknek, a megvalósítási feltételeknek és a biológiai sokféleség követelményeinek

megfelelően szükséges tovább fejleszteni. Magyarországon jelentősen növelni kell a gyepgazdálkodási és vizes élőhely védelmi célprogramok támogatottságát, a természetvédelmi szempontból kevésbé hatékony horizontális szántóföldi célprogramok rovására. Ott, ahol nincs mód az extenzív gazdálkodási módokhoz visszatérni (pl. a már intenzív termelésben lévő szántóföldi gazdálkodás és állattenyésztés esetén), az AKG támogatásoknak az intenzív termelési rendszerekben belül az élővilág életfeltételeit javító intézkedéseket kell elősegítenie.

Az AKG támogatásokra a hazai Vidékfejlesztési Stratégia teljes költségvetésének csak kb. 20-25%-a jut. Ez nem elegendő a gazdálkodók környezetbarát földhasználattal összefüggő igényeinek kielégítésére. Gyakran nem tudja felvenni a versenyt az I. Tengellyel, vagy a II. Tengely anyagilag jobban megtérülő egyéb támogatási lehetőségeivel. Például az AKG támogatások időtartama legkevesebb

A gyepek élővilága a szántók szorításában kis töredékekre szorul vissza (Mezőföld).

A szántók között meghagyott mezsgyék fontosak az élővilág számára.

5 év, szemben egy erdősítési program 20 éves futamidejével. Ennélfogva a gazdálkodók 5 év múltán kiléphetnek a rendszerből, miáltal elvesz az időközben létrejött környezeti haszon. A megkívánt gazdálkodási erőfeszítések szintje ugyancsak sokkal nagyobb az AKG támogatások esetében, mint az erdősítési programében. Ráadásul az erdősítési támogatásokat nem érintette a vidékfejlesztés legutóbbi EU-s reformja, ellenben az AKG támogatásokat csökkentették, mivel azokat a bevétel kiesés alapján számították ki egy olyan időszakban, amikor a gazdálkodás jövedelmezősége csökkenőben van. A tanácsadó szolgálatok elégtelensége, valamint az, hogy a helyi és regionális hatóságok nem hatékony módon ismertetik meg a támogatási programokat, szintén közrejátszik abban, hogy egyes esetekben kevesen élnek a program adta lehetőségekkel, és hogy a program gyakran egész régiókból eltűnik. (Ld. az 1. esettanulmányt.)

Mindezen nehézségek ellenére az AKG támogatás marad a legjobb eszköz arra, hogy segítsen a földhasználóknak a közjavak létrehozásában. Számos kitűnő példát találunk azokra a programokra, melyek mérhető hasznot hoztak az élővilág számára és ezt az értéket pénzben is kifejezték. (Ld. a 2. esettanulmányt.)

Az AKG támogatási rendszer átdolgozása és forrásainak megnövelése érdekében az MME a következőket javasolja:

I) A biológiai sokféleség (adott táji adottságainak megfelelő) újbóli megteremtésének illetve megőrzésének nyomán követésére megfelelő indikátorszervezeteket kellene kiválasztani, és az ökológiai monitorozást és értékelést az AKG támogatási rendszer szerves részévé kellene tenni, annak természetvédelmi céljaival megegyezően.

II) Az AKG programoknak az intézkedések széles körét kell felölelniük, az egyszerű és olcsó megoldásoktól a speciálisokig, minden gazdálkodó és földhasználó számára elérhető módon. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület által javasolt költségelosztási mód az ún. piramis koncepción alapszik (ld. 1. ábra). A részvétel mértéke csökken, a költségek viszont nőnek, ahogy a célkitűzések és az intézkedések

Nyári ludak.

egyre speciálisabbá, szigorúbbá és összpontosítottabbá válnak. A vízszintes tengelyen található az összes gazdálkodó, akinek eleget kellene tennie a környezetvédelmi előírásoknak és a jó gazdálkodási gyakorlatnak. Az alsó sorba (alapszintű programok) azok a viszonylag nem drága beavatkozások tartoznak, melyek a mezőgazdasági környezetet javítják. Ezek a legtöbb gazdálkodó számára hozzáférhető a mezőgazdasági művelés általános „zöldebbé tételével”, beleértve az élőhely-fenntartást, a táblaszegélyek kialakítását és a vízvezető árkok ökológiai szemléletű kezelését. A második sorba (magasabb követelményszintű programok) már költségesebb és sajátosabb élőhely helyreállítási intézkedések tartoznak, melyhez azok a gazdák férhetnek hozzá, akiknek a földje egy meghatározott területre esik, illetve akiknek a területén egy bizonyos élőhelytípus megtalálható. Ide tartoznak az extenzív gyepek és a síkvidéki nedves rétek, valamint a vegyes típusú gazdálkodás újbóli bevezetését célzó intézkedések. A harmadik sor (különleges kezelési módok) nagyon speciális élőhelyvédelmi vagy létrehozási intézkedéseket tartalmaz, melyeket a Natura 2000 hálózatba tartozó területek alapján határoznak meg. Ezek számára több forrás állhat rendelkezésre, és valószínűleg a gazdálkodók és más földhasználók kis csoportjára vonatkoznak.

Túzok. (Molnár Béla)

1. esettanulmány: az AKG program sikertelensége és a tűzok Spanyolországban

A tűzok sztyeppéken, legeltetett gyepterületeken és nyílt, nem intenzív használatú mezőgazdasági területeken fordul elő Európa számos országában. Az EU-n belül Spanyolországban található a legnagyobb költő állomány. A tűzokot sérülékeny fajnak tekintik, és gyors létszámcsökkenésére számítanak az elkövetkezendő 10 évben, hacsak megfelelő intézkedések nem történnek. Sok észak-európai országban már kipusztult az intenzívebbé váló mezőgazdasági termelés, az élőhely vesztés és az emberi zavarás következtében.

Spanyolországban a faj egyik legfontosabb élőhelye az Extermadura-sztyeppék, melyeket Európa egyik legnagyobb fajgazdagságú területeként tartanak számon. 1988-ban számos AKG programot indítottak el a térségben. A tűzok és más sérülékeny madárfajok megőrzésében fontos szerepet játszó hagyományos, extenzív legeltető állattartás fenntartása érdekében három célzott AKG támogatást vezettek be. Ezek az állatállomány létszámának csökkentését, az extenzív termelőrendszerek állat- és növényvilágának védelmét, valamint a társadalom számára való hozzáférést biztosító, és rekreációs céloknak megfelelő területkezelést tűzték ki célul. Számos ún. horizontális programot is bevezettek, melyek az extenzív és a biogazdálkodás elősegítését, valamint a gazdálkodók AKG előírásokkal kapcsolatos oktatását és képzését helyezték a középpontba.

A gazdálkodókkal és más érdekelttel történő konzultáció hiányában azonban a tűzokvédelem szempontjából legfontosabb programokba (az állatállomány csökkentése és az extenzív gazdálkodás elősegítése) nem volt betervezve sem a gazdálkodók ösztönzése, hogy belépjenek a programba, sem a többi, meglévő AKG programmal való versenyképesség. Utóbbi esetben a biogazdálkodási program nagyobb anyagi támogatást kínált – a rendelkezésre álló források több mint 50%-át erre a célra szánták –, de nem idomult a sztyeppi élőhelyhez és ennél fogva a tűzok igényeihez sem. Ehhez a helyzethez járult még az AKG programokra vonatkozó képzés hiánya és hogy a programok előnyei nem kaptak megfelelő publicitást. Ezen a ponton a gazdaszövetségek csak a különböző programok közti nyereségbeli különbséget érzékelték, és az érzékeny fajok, mint például a tűzok megőrzését biztosító szélesebb körű előnyöket nem. Következésképpen folytatódik az Extermadura-sztyeppék intenzív művelésbe vonása, illetve elhagyása, a tűzok és más fajok kárára. A legfontosabb programok abbamaradtak és jelenleg nincsen élőhely- vagy fajmegőrzési célú AKG program.

A sövényármányhoz hasonló élőhelyeken el hazánkban a mezei veréb. (Mortko Béla)

2. esettanulmány: sikeres AKG programok és a sövényármány

Egy síkvidéki mezőgazdasági területekre jellemző madárfaj, a sövényármány, nagyon specifikus élőhely-igényekkel rendelkezik és az 1980-as években bekövetkezett súlyos állománycsökkenése miatt „Vörös Listás” fajként² tartják nyilván az Egyesült Királyságban. A korábbi mezőgazdasági változások igen kedvezőtlen hatással voltak rá, és 1989-re már csak 114 költőpár maradt belőle. Egy fajmegőrzési program keretében meghatározták a faj igényeit, és az Egyesült Királyság AKG programját Devon megye déli részére vonatkozóan ez alapján átdolgozták.

Mindaddig ugyanis a program nem biztosította a kellő feltételeket a sövényármány fennmaradásához. Az új terv téli és nyári élelemforrást, búvóhelyet és fészkelőhelyet biztosított a faj számára. A különleges előírásokba a gyomos tarló meghagyása télire, állandó gyepterületek, táblaszegélyek biztosítása és a sövények kezelése tartozott bele. Az első megállapodásokat 1992-ben kötötték a gazdálkodókkal.

Míg kezdetben sok gazda vonakodott belépni a programba, az ösztönzés és a bemutató rendezvények segítettek a faj megismertetésében. Ennek eredményeképpen emelkedett a programba belépők száma és a kedvező módon művelt mezőgazdasági területek jelentősen kibővültek.

A legfrissebb kutatások szerint a sövényármány állománya csaknem 500 %-kal (mintegy 700 párra) növekedett, legfőképpen a programnak köszönhetően. Egy felmérés azt is kimutatta, hogy a programban résztvevő gazdák 89 %-a nemcsak gazdaságuk jövedelmezőségének megnövekedéseként fogja fel a részvételt, hanem a jövőbe vetett hitük megnövekedéseként is.

III) A támogatási programoknak anyagilag kifizetődőnek kell lenniük, hogy a létrejött környezeti haszon értékét ismerjék el, ahelyett, hogy kizárólag a kieső jövedelem lenne a számítások alapja.

A fent felvázolt keret alapján a kormányknak ki kell fejlesztenie egy új pénzügyi rendszert, amely elismeri a létrejött környezeti haszon értékét. Amennyiben a kieső jövedelmen alapuló rendszer megmarad, úgy a gazdálkodók mindig mesterségesen függeni fognak az I. Tengely jövedelem kiegészítő segélyeitől, ahelyett hogy közvetlen támogatást kapnának a fenntartható földhasználati módokért. A nagyobb követelményrendszerű AKG programokba belépő gazdák akár 10-20 éven keresztül is kaphatnák a támogatást, hogy a folyamatosság biztosítva legyen ott, ahol ez elősegítené a hosszú távú környezeti célkitűzések megvalósítását.

IV) Mindehhez kellő számú tanácsadó szolgálatra is szükség volna, melyek feladata az AKG programokat illetően a gazdálkodók tudatformálása, valamint a különleges gazdálkodási módok megismertetése lenne.

V) A mindenkori kormányknak törekednie kellene arra, hogy kihasználja a Közös Agrárpolitika 2003-ban történt reformjában, a módosítási folyamatban és az országoként meglévő borítékokban rejlő lehetőségeket, hogy az alapszintű AKG programok mellett a célzott programok is támogathatóvá váljanak.

A gyomos tarló a mezőgazdasági területek állatvilágának fontos élelemforrása.

3 Elegendő forrás biztosítása a Natura 2000 hálózat hatékony megőrzésére, kezelésére

Ahogy a Natura 2000 hálózat kijelölése a végéhez ér, a hangsúly áttevődik a hálózat hosszú távú védelmére és kezelésére. Ennek eléréséhez alapvető fontosságú a megfelelő anyagi források biztosítása. Halaszthatatlan, hogy elegendő mennyiségű támogatás álljon rendelkezésre az EU ökológiai hálózatának védelmére, a természetkímélő gazdálkodásra. A Vidékfejlesztési Szabályzat jelenlegi rendelkezései szerint a gazdák kifizetésben részesülhetnek a Madárvédelmi és az Élőhelyvédelmi Irányelvek környezetvédelmi korlátozásaiból fakadó jövedelem veszteségért, és a létrejött környezeti haszonért. Ezeket a rendelkezéseket alkalmazni kell a Natura 2000 hálózat természetvédelmi céljainak elérése érdekében.

A Natura 2000 területekre egyértelmű gazdálkodási követelményeket kell mielőbb meghatározni, melyek összhangban vannak a hosszú távú természetvédelmi célokkal és a kifizetésekkel.

Az EU 2006 után három célkitűzésre fog összpontosítani, melyek közül az egyik a környezet és a vidék fejlesztése a földhasználat támogatása révén. Ez a célkitűzés magában foglalja a Natura 2000 területekkel összefüggő

vidékfejlesztési tevékenységek társfinanszírozását³. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület örömmel fogadja annak felismerését, hogy a biológiai sokféleség védelmében a Natura 2000 hálózat támogatása döntő fontosságú lesz. Azonban nincsen arra garancia, hogy a vidékfejlesztési támogatásokat ténylegesen a hálózat kezelésére fogják fordítani, és hogy mikor indítják be magukat a kifizetéseket. A Natura 2000 hálózat kezelését a hálózat összterületének jelentős részét kitevő mezőgazdasági illetve erdei élőhelyek esetében a vidékfejlesztési költségvetésből kellene megoldani.

A Natura 2000 hálózat hosszú távú védelmének és kezelésének biztosítása érdekében az MME a következőket javasolja:

1) Az Élőhely- illetve a Madárvédelmi Irányelvűl fakadó földhasználati korlátozások hatásait kompenzáció formájában kell megtéríteni a gazdáknak, erdőtulajdonosoknak és más földhasználóknak (pl. kifizetések keretében, de más térségi kompenzációs megoldások is elképzelhetők). Ezeknek a kompenzációknak tükrözniük kell az egyes Natura 2000 területek természetvédelmi céljaival összefüggő sajátos élőhelyfenntartási követelményeket, melyeket pedig az illetékes hatóságoknak kell meghatározniuk a kulcsfontosságú érdekeltekkel konzultálva. A folyamatos monitorozás és értékelés szerves részét kell, hogy képezze ennek a folyamatnak.

1. ábra: Az agrár-környezetgazdálkodás ajánlott felépítése Európában.

A nedves, mocsaras területek számos élőlény számára biztosítanak élő- és táplálkozóhelyet.

II) A Natura 2000 hálózat anyagi szükségleteinek kielégítésére - az uniós kötelezettségek teljesítéséhez - a meglévőnél sokkal nagyobb pénzforrásokra van szükség. A kifizetések mértéke tükrözné a kezelési előírások szabta feltételek teljesítéséhez szükséges külön ráfordítási költséget és az ezáltal kieső jövedelmet.

4 A Kedvezőtlen Adottságú Területek (KAT) kijelölésének és gazdálkodási követelményeinek felülvizsgálata

A KAT tagállami szinten kijelölt területek, melyeken belül ún. fellendítő támogatást kapnak a fizikai vagy környezeti korlátok miatt gyengén termő földterületeken gazdálkodók. Eredetileg az ilyen területek kijelölésének elsődleges célja az volt, hogy felhívják

a figyelmet a földhasználat korlátaira és a termelési egyenlőtlenségekre. Nem foglalkoztak azonban a jelenlegi Vidékfejlesztési Szabályzatban foglalt egyéb EU-s környezetvédelmi és társadalmi célkitűzésekkel, mint például a vidéki táj megőrzésével, az extenzív gazdálkodás fenntartásával ott, ahol ez a környezet megóvásának feltétele. Ezek a célkitűzések a Közös Agrárpolitika „Agenda 2000” elnevezésű reformját követően kerültek bevezetésre. A KAT kezelési követelményeinek sajátos megközelítésére azonban nem fordítottak figyelmet. Ennek alapján szükséges megvizsgálnunk, hogy mennyire volt hatékony a jelenlegi KAT területek kijelölése és a támogatások kifizetése az olyan mezőgazdasági területek elhagyásának megelőzésében, amelyek létfontosságúak a biológiai sokféleség és a tájképi jellemzők megőrzésében, vagyis hogy mi valósult meg a társadalmi és gazdasági célkitűzésekből.

A Kedvezőtlen Adottságú Területek támogatási rendszerének átdolgozására az MME a következőket javasolja:

I) Felül kell vizsgálni és új alapokra kell helyezni a KAT kijelölését és kezelési követelményeit a környezetvédelmi célkitűzéseknek megfelelően.

A kijelöléseknek és a támogatásoknak jobban kell célozniuk az olyan veszélyeztetett élőhelyeket, mint amilyenek a természetes és természetközeli gyepek, melyek fennmaradása az extenzív gyephasználatától függ, és amilyenek bizonyos, rekreációs és idegenforgalmi értékkel párosult tájak. A vonatkozó támogatási rendszerben kiemelt előnyben kell részesíteni a gyepeket legelő állatállománnyal fenntartó gazdálkodókat, illetve az évelő pillangós takarmánynövényeket termesztőket. A hangsúlyváltás azt jelentené, hogy a KAT támogatási rendszere elfogadná egy egyszerűsített, alacsonyabb szintű AKG program jellemzőit, kiküszöbölve ezáltal

A bivaly fontos egyes területek kezelésében.

minden olyan támogatási törekvést, ami a kedvezőtlen gazdálkodási feltételek feljavítására irányul. Azt is egyértelművé kell tenni, hogy a KAT területek hol kerülnek átfedésbe a Natura 2000 területekkel, annak megjelölésével, hogy mely esetekben kell a támogatásokat a Natura 2000 területekhez rendelni.

II) Megfelelő és ellenőrizhető standard indikátorokat kell kialakítani annak monitorozására és felmérésére, hogy a KAT mennyiben járulnak hozzá a környezetvédelmi és társadalmi célkitűzések eléréséhez.

5 Szántó és gyepterület erdősítése előtt az előzetes környezeti hatáselemzés kötelező elvégzése

A jelenlegi EU-s Vidékfejlesztési Szabályzat nem kezeli megfelelően a fátlan területek erdősítésének (erdészeti szakszóval a telepítésnek) támogatását. Ennek nyomán nagy természeti értéket képviselő területek – pl. természetes, természetközeli rétek, legelők – is erdősítésre kerülnek. Ennek az esetek nem kis részében az a kiváltó oka, hogy az erdősítés támogatottsági szintje magasabb, kezelési ráfordítás igénye pedig alacsonyabb, mint az AKG programoknak.

A természetvédelmi szempontból is alkalmas területre, megfelelő fafajjal végzett erdősítés a biológiai

sokféleséget növelő tényező lehet, mely mind az élővilág, mind a gazdaságok szempontjából előnyökkel jár. A fajgazdag gyepek erdősítése azonban - bármilyen fafajjal is történjék – káros hatással van a biológiai sokféleségre. Országos területük ugyanis napjainkban is folyamatosan csökken. Ennek fő oka a gyepteltetés (beszántás) mellett éppen a kereskedelmi célú faültetvények létesítése.

A jelentős természetvédelmi értéket képviselő területek helytelen erdősítéstől történő megóvására az MME a következőket javasolja:

- I) A problémát orvosolná, ha az illetékes szakhatóság a telepítési engedély kiadását a kötelezően előírt előzetes környezeti hatáselemzésben foglaltak alapján mérlegelné.
- II) Azokban az esetekben, melyekben az erdősítést engedélyezik, támogatni kell a természetközeli elegyes erdők telepítését az egyetlen fafajra épülő telepítésekkel

Motko Béla

Gólyafészek

szemben, valamint az őshonos fajok használatát a nem őshonosokkal szemben. Ezzel egyidejűleg meg kell tiltani az inváziós fajok használatát. A nem inváziós, de ökológiailag káros fajok támogatását alacsony szinten kell tartani.

6 Stratégiai környezeti vizsgálat, monitoring, tanácsadás

Uniós csatlakozási feltételeink értelmében, mint új tagállam kötelezettséget vállaltunk arra, hogy teljes mértékben tiszteletben tartjuk a Közösség természetvédelmi szabályait. Különösen igaz ez a Natura 2000 hálózat területeinek kijelölését illetően, amelyben azóta már jelentős előrelépés történt. Vidékfejlesztési programunk, melynek a fenntartható fejlődéshez vezető utat

kellene megalapoznia, a Bizottság elemzése szerint az infrastrukturális fejlesztésnek ad elsőbbséget, és csak nagyon korlátozott forrást juttat a természeti környezet védelmére.

Még több gondot okoz az adminisztratív és a mezőgazdasági tanácsadói infrastruktúra, melyeket a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület elégtelennek tart az EU-s Vidékfejlesztési Szabályzat környezetvédelmi intézkedéseinek végrehajtására. Gyér anyagi támogatással és alacsony szintű környezeti tudatossággal párosulva ez a helyzet komolyan gátolni fogja az AKG programokba való belépést, és az értelmes, jó gazdálkodási gyakorlat kialakítását a KAT-en. Az AKG programok monitorozására és értékelésére javasolt, a biológiai sokféleséget mérő indikátorok helytelen megválasztása, vagy gyakorlati alkalmazásuk hiánya nagyban csökkenti

a vidékfejlesztési programok esélyét arra, hogy azok az élővilág számára hasznosak legyenek.

Sok ritka növény és állatfaj fennmaradása a kaszálás meglététől függ.

Semjén Tibor

A mezőgazdasági gépek elpusztíthatják a földön fészkelő madarak, például a búbos fészket.

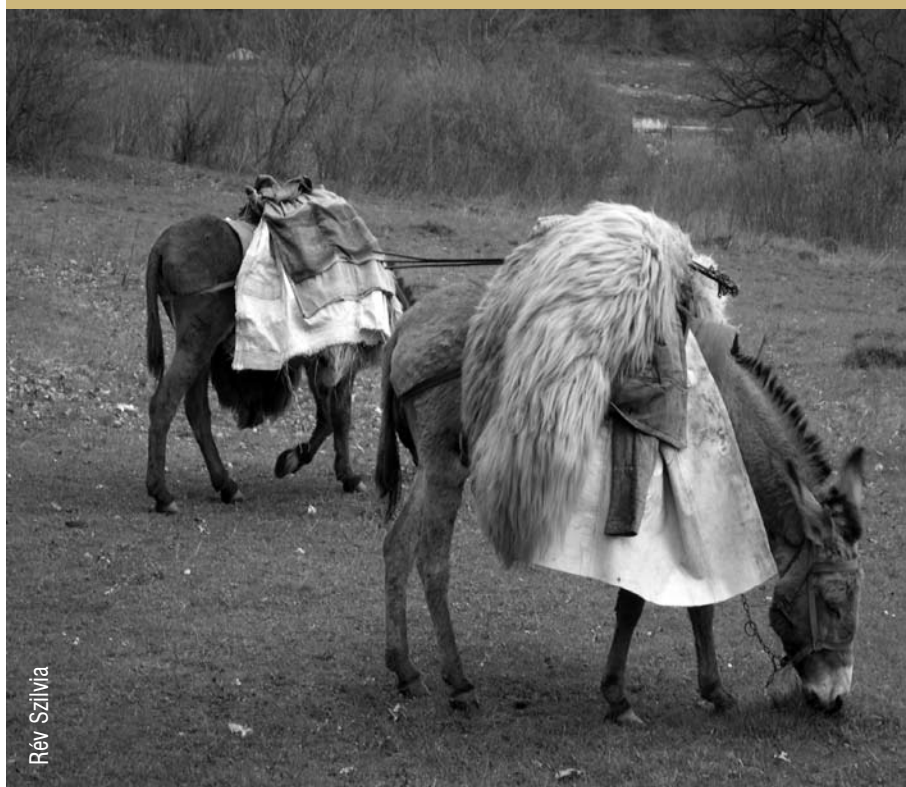
Annak érdekében, hogy célirányos tevékenységek biztosításával meg lehessen védeni Magyarország vidéki tájait és biológiai sokféleségét, az MME a következőket javasolja:

I) A 2007-2013 közötti időszakra készülő Nemzeti Agrár és Vidékfejlesztési Program egészére vonatkozóan el kell készíteni a hazai [2/2005 (I.11.) Korm. rendelet] és az EU-s jogszabályok által előírt stratégiai környezeti vizsgálatot. Célja, hogy a terv környezeti és fenntarthatósági hatásait bemutassa és annak pozitív következményeinek erősítését segítse. Amennyiben nem készül környezeti vizsgálat, az akadálya lehet az EU által történő elfogadásnak.

II) A biológiai sokféleség megőrzésének érdekében a támogatott területek folyamatos ökológiai monitoringja, és az eredmények alapján a rendszer folyamatos korrigálása szükséges. Használni kell a már kidolgozott standard ökológiai indikátorokat, valamint további, megfelelő és ellenőrizhető módszereket kell kialakítani.

III) Elegendő forrást kell szánni a mezőgazdasági tanácsadói háttér bővítésére és fejlesztésére. Ebben benne foglaltatik a tanácsadók és a gazdák környezetvédelmi, természetvédelmi oktatása, tájékoztatása és képzése, valamint egyéb, a környezeti tudatosság növelésére irányuló tevékenységek.

Legelő szamarak Erdélyben.

Rév Szilvia

A mozaikos táj is hozzájárul az élővilág változatosságához.

Következtetések

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület úgy véli, hogy a hazai vidékfejlesztési politika áttekintése időszerű és helyénvaló, az áttekintés az aktuális európai törekvésekkel is harmóniában van. A Közös Agrárpolitika 2003. évi alapvető reformja óta, ahogy a támogatások és a termelés szétválasztásának, valamint az igények és elvárások kölcsönös megfeleltetésének elve bevezetésre került, Európában elmozdulás látszik a termelési támogatásfizetések felől a fenntartható földhasználat

támogatásának irányába. Amint a termelést a támogatásoktól szétválasztott – a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatások szempontjából viszont egyesített – Összevont Támogatási Rendszer bevezetésre kerül, abban a pillanatban áll elő először az a helyzet, hogy Magyarország mezőgazdasági költségvetésének a legnagyobb részét politikai célkitűzések nélkül költik el. Létfonosságú, hogy a vidék környezeti, társadalmi és gazdasági fejlődése széles körűen egyeztetve legyen, és hogy Magyarország számos, a

vidéket támogató forrását egyetlen, ésszerűsített vidékfejlesztési támogatási rendszerbe lehessen belefoglalni, ami a vidéki területeken létrehozott közjavakért nyújtana anyagi támogatást.

Az MME hisz abban, hogy a jelen tanulmányban felvázolt hat lépés megvalósítása fenntartható jövőt hozna Magyarországnak vidéki területei számára.

A vidék sok embernek nyújt kikapcsolódást.

